

กสม. ๓

ข้อเสนอแนะ

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓)



คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

วันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙

ข้อเสนอแนะ ที่ ๘๕/๒๕๖๙

เรื่อง สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กรณีการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม

ผู้ร้อง -

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเห็นสมควรให้จัดทำข้อเสนอแนะ

ผู้ถูกร้อง -

๑. ความเป็นมา

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ได้รับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมในกระบวนการยุติธรรมมาอย่างต่อเนื่อง อาทิ การตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้พันโทฯ เด็กและสตรี ตลอดจนบุคคลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อบันทึกและจัดเก็บไว้ในฐานข้อมูล ซึ่งอาจกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ประกอบกับ กสม. ในคราวประชุมด้านการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ครั้งที่ ๑๒/๒๕๖๖ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๖ ได้พิจารณาเรื่องร้องเรียน กรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐขอความร่วมมือเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมของผู้พันโทฯ โดยมีมติว่านโยบาย คำสั่ง หรือข้อสั่งการของสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่ให้ตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ตามรายงานผลการตรวจสอบ ที่ ๒๙/๒๕๖๖ ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๖ พร้อมทั้งเห็นสมควรให้ศึกษาและจัดทำข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเชิงระบบ รวมทั้งการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่งใด ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ (๓) ประกอบมาตรา ๓๓ และมาตรา ๔๒

/๒. การดำเนินการ...

๒. การดำเนินการ

กสม. ได้ศึกษาเรื่องราวร้องเรียน ข้อเท็จจริง บทบัญญัติของกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชน เอกสารงานวิจัย การประชุมรับฟังความเห็น และสอบถามข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๑ ข้อมูลประกอบการพิจารณา

- ๒.๑.๑ หนังสือสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ ที่ ยธ ๑๐๐๘/๒๗๙๘ ลงวันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๗
- ๒.๑.๒ หนังสือศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด่วนที่สุด ที่ นร ๕๒๐๔/๓๑๑๖ ลงวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๗
- ๒.๑.๓ หนังสือสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ด่วนที่สุด ที่ สธ ๐๒๐๗.๐๖/๒๕๐๔๗ ลงวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๗
- ๒.๑.๔ หนังสือกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ที่ สธ ๐๖๔๔/๔๙๗๒ ลงวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๗
- ๒.๑.๕ หนังสือสำนักงานพิสูจน์หลักฐาน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ ๐๐๓๒.๑๒(๒)/๒๖๕๒ ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗
- ๒.๑.๖ หนังสือสำนักงาน ป.ป.ส. ที่ ยธ ๑๑๐๕.๐๑/๓๖๙๑๘ ลงวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๗
- ๒.๑.๗ หนังสือ กอ.รมน. ด่วนมาก ที่ นร ๕๑๐๐/๓๘๔ ลงวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๗
- ๒.๑.๘ หนังสือกรมสอบสวนคดีพิเศษ ที่ ยธ ๐๘๒๔/๔๖๓๘ ลงวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๖๗
- ๒.๑.๙ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ ๐๗๑๐.๓/๑๓๒ ลงวันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๖๗

๒.๒ การรับฟังความเห็น

๒.๒.๑ การประชุมเพื่อรับฟังความเห็น เก็บข้อมูล และรวบรวมสภาพปัญหา กรณีการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมในกระบวนการยุติธรรม ดังนี้

- พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๖๗ ณ โรงแรมพูลแมน ขอนแก่น ราชา ออคิด จังหวัดขอนแก่น
- พื้นที่ภาคใต้ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๗ ณ โรงแรม เดอะเบด เวคชั่น จังหวัดสงขลา
- พื้นที่ภาคกลาง เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๗ ณ สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม กรุงเทพมหานคร
- พื้นที่ภาคเหนือ เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๗ ณ โรงแรมเฮอริเทจ เชียงราย โฮเทล แอนด์ คอนเวนชั่น จังหวัดเชียงราย

๒.๒.๒ การประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความเห็นกับเครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากกฎหมายความมั่นคง กรณีการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗ ณ โรงแรม ซี.เอส. ปัตตานี จังหวัดปัตตานี

๒.๒.๓ การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อรับฟังความเห็นต่อกรณีการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม ร่วมกับหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๗ ณ โรงแรมลาгуна แกรนด์ แอนด์ สปา จังหวัดสงขลา

๒.๒.๔ การประชุมรับฟังความเห็นเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน กรณีการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ส่วนกลาง เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๗ ณ ห้อง ๗๐๙ ชั้น ๗ สำนักงาน กสม.

๒.๓ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๒.๓.๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

๒.๓.๒ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

๒.๓.๓ กฎอัยการศึก พ.ศ. ๒๕๕๗

๒.๓.๔ พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐

๒.๓.๕ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๕๔๘

๒.๓.๖ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓

๒.๓.๗ พระราชบัญญัติการให้บริการด้านนิติวิทยาศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๙

๒.๓.๘ พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. ๒๕๖๒

๒.๓.๙ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้อับอาย สุนัข พ.ศ. ๒๕๖๕

๒.๔ มาตรฐานระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน

๒.๔.๑ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

๒.๔.๒ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR)

๒.๔.๓ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: ICESCR)

๒.๔.๔ อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมาน และการประติบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: CAT)

๒.๔.๕ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child: CRC)

/๓. ความเห็น...

๓. ความเห็นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กสม. ได้พิจารณาบทบัญญัติของกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชน เอกสารงานวิจัย ตัวอย่าง การปฏิบัติของต่างประเทศ การรับฟังความเห็น และข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้ว เห็นว่า การตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมเป็นเครื่องมือและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่สำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน เนื่องจากสารพันธุกรรมคือโมเลกุลที่บรรจุข้อมูลและลักษณะทางชีวภาพ ซึ่งอยู่ในเซลล์ของสิ่งมีชีวิต เช่น เม็ดเลือดขาว ตัวอสุจิ กระจกตา กล้ามเนื้อ เยื่อกระดูก ฟัน แก้ม เป็นต้น ประกอบกับสารพันธุกรรมของแต่ละบุคคลแตกต่างกันและมีความจำเพาะสูง (ยกเว้นฝาแฝดแท้)^๑ ซึ่งสามารถใช้ระบุตัวบุคคลได้อย่างแม่นยำ ทำให้นานาประเทศยอมรับตัวอย่างสารพันธุกรรมในฐานะพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ น่าเชื่อถือ และใช้อ้างอิงได้ โดยประเทศไทยมีการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมในหลายมิติ อาทิ การพิสูจน์ความสัมพันธ์ทางสายเลือด การพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลของผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุหรือสูญหาย การพิสูจน์สัญชาติ การตรวจพิสูจน์บุคคลและพยานวัตถุในคดี เป็นต้น

การตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมในกระบวนการยุติธรรมมีเพียงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๑^๒ และมาตรา ๑๓๑/๑^๓ ที่บัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงในอรรถคดี ซึ่งรวมถึงการตรวจพิสูจน์บุคคลโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

/ในกรณี...

^๑จาก DNA คืออะไร, โดย คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล ภาควิชาพยาธิวิทยา, สืบค้นจาก <https://www.rama.mahidol.ac.th/patho/th/announcement/17-9-2013?>, เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

^๒มาตรา ๑๓๑ ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริง และพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา

^๓มาตรา ๑๓๑/๑ ในกรณีที่จำเป็นต้องใช้พยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงตามมาตรา ๑๓๑ ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจให้ทำการตรวจพิสูจน์บุคคล วัตถุหรือเอกสารใด ๆ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้

ในกรณีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินสามปี หากการตรวจพิสูจน์ตามวรรคหนึ่ง จำเป็นต้องตรวจเก็บตัวอย่างเลือด เนื้อเยื่อ ผิวหนัง เส้นผมหรือขน น้ำลาย ปัสสาวะ อุจจาระ สารคัดหลั่ง สารพันธุกรรมหรือส่วนประกอบของร่างกายจากผู้ต้องหา ผู้เสียหาย หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง ให้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบมีอำนาจให้แพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญดำเนินการตรวจดังกล่าวได้ แต่ต้องกระทำเพียงเท่าที่จำเป็นและสมควรโดยใช้วิธีการที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดน้อยที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ทั้งจะต้องไม่เป็นอันตรายต่อร่างกายหรืออนามัยของบุคคลนั้น และผู้ต้องหา ผู้เสียหาย หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องต้องให้ความยินยอม หากผู้ต้องหาหรือผู้เสียหายไม่ยินยอมโดยไม่มีเหตุอันสมควรหรือผู้ต้องหาหรือผู้เสียหายกระทำการปิดขัดขวางมิให้บุคคลที่เกี่ยวข้องให้ความยินยอมโดยไม่มีเหตุอันสมควร ให้สันนิษฐานไว้เบื้องต้นว่าข้อเท็จจริงเป็นไปตามผลการตรวจพิสูจน์ที่หากได้ตรวจพิสูจน์แล้วจะเป็นผลเสียต่อผู้ต้องหาหรือผู้เสียหายนั้น แล้วแต่กรณี

ค่าใช้จ่ายในการตรวจพิสูจน์ตามมาตรา นี้ ให้ส่งจ่ายจากงบประมาณตามระเบียบที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม หรือสำนักงานอัยการสูงสุด แล้วแต่กรณี กำหนดโดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

ในกรณีจำเป็นต้องใช้พยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ ภายใต้หลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติไว้ อย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตาม การตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมในกระบวนการยุติธรรมยังคงมี ข้อถกเถียงด้านสิทธิมนุษยชนมาโดยตลอด ซึ่งมีปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่ต้องพิจารณา ดังนี้

๓.๑ ปัญหาการตีความอำนาจของเจ้าหน้าที่เพื่อตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจาก บุคคลต่าง ๆ เกินขอบเขตที่กฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งมีปัญหาเชิงประจักษ์ ดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ กรณีตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมผู้พันโท ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกัน อาชญากรรมและการกระทำความผิดซ้ำ โดย กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียน และมีรายงานผลการตรวจสอบ ที่ ๒๙/๒๕๖๖ ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๖ และรายงานผลการตรวจสอบ ที่ ๕๕-๕๖/๒๕๖๖ ลงวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๖ พบว่า มีการดำเนินการที่มุ่งเน้นตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมผู้พันโททุกประเภท โดยปราศจากการจำแนกความผิด รวมทั้งมิได้แสดงให้เห็นถึงเหตุผลความจำเป็นว่าผู้พันโทที่จะต้อง ถูกตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมมีอัตราการกระทำความผิดซ้ำหรือมีแนวโน้มก่อความเสียหายหรือเป็นภัย ต่อสังคมอย่างไร อีกทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการมักอ้างเหตุผลเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะและอาศัย ความยินยอมของผู้ที่ถูกตรวจเก็บ พร้อมกับยืนยันว่าการปฏิบัติหน้าที่เป็นไปตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๑ และมาตรา ๑๓๑/๑ แต่ข้อเท็จจริงปรากฏว่า การตรวจเก็บตัวอย่าง สารพันธุกรรมผู้พันโทขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของกฎหมายที่บัญญัติให้ต้องเป็นไปเพื่อประสงค์จะทราบ ข้อเท็จจริงอันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา หรือเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิด หรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ด้วยเหตุนี้ นโยบาย คำสั่ง หรือข้อสั่งการของหน่วยงานรัฐที่ให้เจ้าหน้าที่ ในสังกัดตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมผู้พันโททุกราย จึงเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เกินสมควรแก่เหตุ ตลอดทั้งเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลด้วยเหตุแห่งสถานะที่เคยเป็น ผู้ต้องโทษ อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน

๓.๑.๒ กรณีโครงการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ กลุ่มชาติพันธุ์ กะเหรี่ยงบางกลอย และกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในพื้นที่ ตามแนวชายแดน โดย กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียน และมีรายงานผลการตรวจสอบ ที่ ๑๖๗-๑๖๘/๒๕๖๕ ลงวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๕ รวมทั้งหนังสือ ที่ สม ๐๕๐๑/๕๒ ลงวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๕ ถึง นายกรัฐมนตรี สรุปได้ว่า โครงการดังกล่าวมีการปิดล้อมเป้าหมายเพื่อปฏิบัติการในพื้นที่ และตรวจเก็บ ตัวอย่างสารพันธุกรรมแบบเหมารวมถึงบุคคลที่ไม่มีความเกี่ยวข้อง ตลอดทั้งการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ขาดความชัดเจน ตั้งแต่ขั้นตอนการชี้แจงวัตถุประสงค์ที่ทำให้เกิดความสับสนเข้าใจผิด และไม่ได้แจ้งสิทธิ ที่พึงทราบด้วยการสื่อสารผ่านภาษาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้าใจได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน โดยเฉพาะ การตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมเด็กและเยาวชนที่ต้องให้ความสำคัญและมีมาตรการคุ้มครอง

/ทางกฎหมาย...

ทางกฎหมายอย่างเหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคี และมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตาม นอกจากนี้ การดำเนินโครงการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยเหตุผลเรื่องประโยชน์ต่อความมั่นคงของรัฐ ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์จำต้องยินยอมให้ตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม เนื่องจากอยู่ภายใต้อำนาจบังคับที่เหนือกว่าและไม่อยู่ในวิสัยที่จะปฏิเสธเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ ย่อมเป็นการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลโดยไม่เป็นธรรม อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในเชิงระบบ

๓.๑.๓ กรณีตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมบุคคลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายความมั่นคงฉบับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกฎอัยการศึก พ.ศ. ๒๕๕๗ หรือพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๕๕๘ เพื่อติดตามผู้ต้องสงสัยในคดี ซึ่ง กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียน และมีรายงานผลการพิจารณาเพื่อเสนอแนะนโยบายหรือข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย ที่ ๘๙/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๗ รายงานผลการตรวจสอบ ที่ ๑๕๘/๒๕๕๘ ลงวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๘ และรายงานผลการตรวจสอบ ที่ ๓๒๘/๒๕๖๒ ลงวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒ สรุปได้ว่า การปิดล้อมเพื่อตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมดังกล่าวมีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ (๑) ผู้ต้องหา (๒) ผู้เสียหาย (๓) ผู้ต้องสงสัย (๔) บุคคลกลุ่มเสี่ยง (๕) ผู้พันโท และ (๖) ทหารเกณฑ์ รวมถึงเด็กเยาวชน และสตรีในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพียงเครือญาติของผู้ต้องสงสัยและมีได้อยู่ในสถานะผู้ต้องหาในคดี อีกทั้งกระบวนการแจ้งสิทธิตามกฎหมาย การอธิบายวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการจัดเก็บและการนำข้อมูลไปใช้ไม่มีความชัดเจน ส่งผลให้การตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมไม่เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๑/๑ ซึ่งหลายกรณีพบว่าผู้ใช้อำนาจสั่งตรวจเก็บมิใช่พนักงานสอบสวน ผู้รับผิดชอบ และผู้ดำเนินการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมมิได้เป็นแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญ อีกทั้งมีการข่มขู่ว่า หากไม่ให้ความยินยอม จะใช้อำนาจควบคุมตัวตามกฎหมายความมั่นคง เป็นเหตุให้ต้องยินยอมโดยไม่สมัครใจ จึงเข้าข่ายการบังคับตรวจเก็บที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน และถือว่าตัวอย่างสารพันธุกรรมที่ได้มาเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยมิชอบ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๒๖

เมื่อพิจารณาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๔ มาตรา ๒๗ มาตรา ๒๘ และมาตรา ๓๒ ที่รับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลตามกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง ข้อ ๙ วรรคหนึ่ง และข้อ ๑๗ ที่รับรองสิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย รวมทั้งสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวซึ่งจะถูกแทรกแซงโดยพลการหรือไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้ เว้นแต่ที่กฎหมายให้อำนาจ ประกอบกับหลักความเสมอภาคและการห้ามเลือกปฏิบัติ เห็นว่า การตรวจเก็บตัวอย่าง

สารพันธุกรรมบุคคลกลุ่มต่าง ๆ แม้อาจเหตุเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะและความยินยอมของผู้ถูกตรวจเก็บเป็นหลัก แต่การตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย รวมทั้งสิทธิในความเป็นส่วนตัว จึงจำเป็นต้องกระทำภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายและไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ

อย่างไรก็ตาม แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๑ และ มาตรา ๑๓๑/๑ ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทที่กำหนดขอบเขตของการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในกระบวนการยุติธรรมจะได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลที่อาจถูกตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม มี ๓ กลุ่มเท่านั้น ได้แก่ (๑) ผู้ต้องหา (๒) ผู้เสียหาย หรือ (๓) บุคคลที่เกี่ยวข้อง แต่แนวทางการปฏิบัติตามที่ปรากฏจากนโยบาย คำสั่ง หรือข้อสั่งการของหน่วยงานรัฐ ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้อย่างกว้างขวาง ส่งผลให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่มีการขยายขอบเขตของบุคคลที่ต้องตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมเกินเลยกว่าที่กฎหมายบัญญัติไว้ เพื่อให้บรรลุภารกิจหรือตัวชี้วัดที่รับผิดชอบ โดยมีได้คำนึงถึงวิธีการที่เหมาะสมตามหลักความได้สัดส่วน (principle of proportionality) อันเป็นหลักการพื้นฐานในการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจทางปกครองและการกระทำทางปกครอง

นอกจากนี้ ยังพบปัญหาการเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕ วรรคสี่ ได้รับรองให้บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพ หรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งสอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ ๒ วรรคสาม ที่ให้มีการประกันว่า บุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพต้องได้รับการเยียวยาที่มีประสิทธิภาพ แต่ข้อเท็จจริงกลับพบว่า บุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพจากการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมยังไม่ได้รับการเยียวยาจากรัฐตามสิทธิที่พึงมี ประกอบกับภาระการพิสูจน์ความเสียหายมักตกอยู่กับผู้ถูกละเมิดทั้งที่พยานหลักฐานอยู่ในความครอบครองของรัฐ จึงเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงสิทธิในการได้รับการเยียวยา

๓.๒ ปัญหาความยินยอมให้ตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม

การให้ความยินยอมเป็นองค์ประกอบสำคัญลำดับแรกในการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมในกระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ถูกตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมมีความเกรงกลัวเนื่องจากอยู่ในสภาวะกดดันภายใต้อำนาจบังคับของเจ้าหน้าที่ ให้ความยินยอมไม่ได้เกิดขึ้นโดยเสรี ทั้งยังมุ่งเน้นเพียงรูปแบบการลงนามในเอกสารให้ความยินยอมที่หน่วยงานกำหนด โดยมีได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการก่อนตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม อาทิ การแสดงตน

/และการชี้แจง...

และการชี้แจงถึงอำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการตรวจเก็บ และผลทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องภายหลังจากการให้ความยินยอม ตลอดจนการสื่อสารของเจ้าหน้าที่ซึ่งมิได้คำนึงถึงข้อจำกัดทางด้านภาษาของประชาชนบางกลุ่มเท่าที่ควร ทำให้การให้ความยินยอมไม่เป็นไปโดยสมัครใจอย่างแท้จริง อันส่งผลกระทบต่อสิทธิของผู้ถูกตรวจเก็บโดยตรง

เมื่อพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๑/๑ เห็นว่า แม้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบมีอำนาจให้แพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญดำเนินการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากผู้ต้องหา ผู้เสียหาย หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ก็ตาม แต่การใช้อำนาจดังกล่าวหาใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เนื่องจากการตรวจเก็บต้องอาศัยความยินยอมของบุคคลข้างต้นเป็นสำคัญ ซึ่งกรณีที่ไม่ให้ความยินยอม กฎหมายให้สันนิษฐานไว้เบื้องต้นตามผลการตรวจพิสูจน์ที่หากได้ตรวจแล้วจะเป็นผลเสียต่อบุคคลเหล่านั้น ขณะเดียวกัน ข้อมูลพันธุกรรมจัดเป็นข้อมูลส่วนบุคคล ตามมาตรา ๖^๔ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. ๒๕๖๒ ซึ่งเป็นข้อมูลอ่อนไหว (sensitive personal data) ที่อาจกระทบสิทธิส่วนบุคคลในระยะยาว จึงต้องได้รับความยินยอมอย่างชัดแจ้ง ตามมาตรา ๒๖^๕ และผู้ควบคุมข้อมูลมีหน้าที่ลบหรือทำลายข้อมูลส่วนบุคคลเมื่อหมดความจำเป็นหรือเมื่อเจ้าของข้อมูลถอนความยินยอม ตามมาตรา ๓๗ (๓)^๖ อีกด้วย หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับข้อกำหนดของสหภาพยุโรป ๒๐๑๖/๖๗๙ ว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลธรรมดาในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคล

/และว่าด้วย...

“มาตรา ๖ ในพระราชบัญญัตินี้

“ข้อมูลส่วนบุคคล” หมายความว่า ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลซึ่งทำให้สามารถระบุตัวบุคคลนั้นได้ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม แต่ไม่รวมถึงข้อมูลของผู้ถึงแก่กรรมโดยเฉพาะ

“มาตรา ๒๖ ห้ามมิให้เก็บรวบรวมข้อมูลส่วนบุคคลเกี่ยวกับเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ความคิดเห็นทางการเมือง ความเชื่อในลัทธิ ศาสนาหรือปรัชญา พฤติกรรมทางเพศ ประวัติอาชญากรรม ข้อมูลสุขภาพ ความพิการ ข้อมูลสหภาพแรงงาน ข้อมูลพันธุกรรม ข้อมูลชีวภาพ หรือข้อมูลอื่นใด ซึ่งกระทบต่อเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลในทำนองเดียวกันตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด โดยไม่ได้รับความยินยอมโดยชัดแจ้งจากเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล...

“มาตรา ๓๗ ผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้

ฯลฯ

ฯลฯ

(๓) จัดให้มีระบบการตรวจสอบเพื่อดำเนินการลบหรือทำลายข้อมูลส่วนบุคคลเมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาการเก็บรักษา หรือที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินความจำเป็นตามวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนบุคคลนั้น หรือตามที่เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลร้องขอ หรือที่เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลได้ถอนความยินยอม เว้นแต่เก็บรักษาไว้เพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นการเก็บรักษาไว้เพื่อวัตถุประสงค์ตามมาตรา ๒๔ (๑) หรือ (๔) หรือมาตรา ๒๖ (๕) (ก) หรือ (ข) การใช้เพื่อการก่อตั้งสิทธิเรียกร้องตามกฎหมาย การปฏิบัติตามหรือการใช้สิทธิเรียกร้องตามกฎหมายหรือการยกขึ้นต่อสู้สิทธิเรียกร้องตามกฎหมาย หรือเพื่อการปฏิบัติตามกฎหมาย ทั้งนี้ ให้นำความในมาตรา ๓๓ วรรคห้า มาใช้บังคับกับการลบหรือทำลายข้อมูลส่วนบุคคลโดยอัตโนมัติ

และว่าด้วยการเคลื่อนย้ายข้อมูลดังกล่าวโดยเสรี” ใน (๔๒) และ (๔๓) ซึ่งกำหนดให้ความยินยอมต้องพิสูจน์ได้ว่าเกิดขึ้นโดยสมัครใจ แยกจากข้อความอื่น เข้าใจได้ง่าย และผู้ให้ข้อมูลต้องมีเสรีภาพที่แท้จริงในการปฏิเสธหรือถอนความยินยอมโดยไม่ถูกกระทบสิทธิใด ๆ โดยเฉพาะเมื่อผู้ควบคุมข้อมูลเป็นหน่วยงานรัฐ ดังนั้น หากการตรวจเก็บเกิดขึ้นโดยปราศจากความยินยอมหรือเกิดขึ้นจากอำนาจบังคับ ย่อมส่งผลให้เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน และข้อมูลสารพันธุกรรมไม่อาจรับฟังได้ตามกฎหมาย

๓.๓ ปัญหาความซ้ำซ้อนในการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม

การกำหนดให้ใช้ประโยชน์จากนิติวิทยาศาสตร์ในการสอบสวน และจัดให้มีบริการทางด้านนิติวิทยาศาสตร์มากกว่าหนึ่งหน่วยงานที่มีอิสระจากกัน เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างมีทางเลือก เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕๘^๘ ซึ่งประเทศไทยมีหน่วยงานให้บริการทางด้านนิติวิทยาศาสตร์และเกี่ยวข้องโดยตรงกับการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม ได้แก่ สำนักงานพิสูจน์หลักฐานตำรวจ สังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ สังกัดกระทรวงยุติธรรม นอกจากนี้ ยังปรากฏหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวเนื่องกับเรื่องดังกล่าว เช่น กรมสอบสวนคดีพิเศษ กรมราชทัณฑ์ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กรมการปกครอง กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) และศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การมีหน่วยงานมากกว่าหนึ่งแห่งดำเนินการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม อาจเสมือนว่าสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมแล้ว แต่ข้อเท็จจริง^๙ ปรากฏว่า มีกรณีบุคคลเดียวกันถูกตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมซ้ำซ้อนหลายครั้ง

/ภายในวันเดียว...

^๘จาก GENERAL DATA PROTECTION REGULATION ฉบับภาษาไทย, โดย นคร เสรีรักษ์ และคณะ, สืบค้นจาก <https://www.senate.go.th/assets/portals/185/fileups/348/files/Publication%20-%20PT%20-%20GDPR%20Thai%20Version.pdf>, เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๘

^๙มาตรา ๒๕๘ ให้ดำเนินการปฏิรูปประเทศอย่างน้อยในด้านต่าง ๆ ให้เกิดผล ดังต่อไปนี้

๑. ด้านกระบวนการยุติธรรม

๑.๑

๑.๑.๑ ด้านกระบวนการยุติธรรม

๑.๑.๑.๑

๑.๑.๑.๑

(๒) ปรับปรุงระบบการสอบสวนคดีอาญาให้มีการตรวจสอบและถ่วงดุลระหว่างพนักงานสอบสวนกับพนักงานอัยการอย่างเหมาะสม กำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ชัดเจนเพื่อมิให้คดีขาดอายุความ และสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการสอบสวนคดีอาญา รวมทั้งกำหนดให้การสอบสวนต้องใช้ประโยชน์จากนิติวิทยาศาสตร์ และจัดให้มีบริการทางด้านนิติวิทยาศาสตร์มากกว่าหนึ่งหน่วยงานที่มีอิสระจากกัน เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างมีทางเลือก

^{๑๐}จาก บังคับเก็บ DNA เหลื่อมล้ำยุติธรรม, โดย ไทยพีบีเอส, สืบค้นจาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/319585>, เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๘

ภายในวันเดียวกันหรือช่วงเวลาต่างกัน ทั้งจากหน่วยงานเดิมหรือหน่วยงานอื่น อันเป็นผลมาจากหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมีโครงสร้างการทำงานแบบแยกส่วน จนกระทั่งเป็นอุปสรรคต่อการเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างหน่วยงาน ซึ่งนอกจากกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนแล้วยังสิ้นเปลืองทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและใช้งบประมาณแผ่นดินอย่างไม่คุ้มค่า เนื่องจากการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมมีอัตราค่าบริการสูง โดยเริ่มต้นที่ ๖,๕๐๐ บาท ต่อ ๑ การตรวจพิสูจน์^{๑๐}

เมื่อพิจารณาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ ที่ได้บัญญัติว่า การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลจะต้องไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ ประกอบกับบทพิจารณาว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ข้อ ๑๒ วรรคหนึ่ง ได้รับรองสิทธิที่จะมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตตามมาตรฐานสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ตลอดทั้งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๑/๑ ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า การดำเนินการต้องกระทำเพียงเท่าที่จำเป็นและสมควร โดยใช้วิธีการที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดน้อยที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ทั้งต้องไม่เป็นอันตรายต่อร่างกายหรืออนามัยของบุคคลนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า การตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมที่ซ้ำซ้อนเป็นภาพสะท้อนจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐโดยมิได้คำนึงถึงหลักนิติธรรมและความล้มเหลวของการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเพื่อใช้ทรัพยากรภาครัฐร่วมกันให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมตามหลักความคุ้มค่า จนเป็นเหตุให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามมา

๓.๔ ประเด็นฐานข้อมูลสารพันธุกรรม (DNA Database)

สารพันธุกรรมเป็นพยานหลักฐานสำคัญสำหรับการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในกระบวนการยุติธรรม และมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการระบุเอกลักษณ์บุคคลซึ่งมีความแม่นยำสูงและเป็นที่ยอมรับในระดับสากล ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาตัวอย่างของต่างประเทศ ได้แก่ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา สิงคโปร์ และญี่ปุ่น พบว่า ประเทศเหล่านี้ได้จัดทำฐานข้อมูลสารพันธุกรรมอย่างเป็นทางการและมีกฎหมายรับรองเป็นการเฉพาะ ส่งผลให้มีมาตรฐานกลางและหลักเกณฑ์การตรวจเก็บสารพันธุกรรมเพื่อบันทึกและจัดเก็บไว้ในฐานข้อมูล^{๑๑} ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม สำหรับประเทศไทย แม้จะยังไม่มีฐานข้อมูล

/สารพันธุกรรม...

^{๑๐}จาก บริการประชาชนและเอกชน, โดย สถาบันนิติวิทยาศาสตร์, สืบค้นจาก <https://eservice.cifs.go.th/index.php?mod=service&route=people>, เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๘.

^{๑๑}บทความวิจัยเรื่อง “ฐานข้อมูลสารพันธุกรรมในประเทศไทย”, โดย วิภู วัฒนเศรษฐ และศิริรัตน์ ชูสกุลเกรียง, จากวารสารกระบวนการยุติธรรม ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓: เดือนกันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๓

สารพันธุกรรมแห่งชาติ แต่มีฐานข้อมูลในระดับหน่วยงาน เช่น สำนักงานพิสูจน์หลักฐานตำรวจ และสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่^{๑๒} โดยที่ผ่านมามีปรากฏปัญหาและข้อกังวลด้านสิทธิมนุษยชนทั้งในขั้นตอนก่อนการตรวจเก็บ วิธีการตรวจเก็บ สิทธิการเข้าถึงข้อมูลและเงื่อนไขการเปิดเผยข้อมูล การดูแลรักษา การลบและการทำลายข้อมูล รวมถึงการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูล และการกำหนดหน่วยงานกลางที่รับผิดชอบ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนในการตรวจเก็บ ตัวอย่างสารพันธุกรรมและทำให้ไม่สามารถใช้ฐานข้อมูลเพื่ออำนวยความสะดวกได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ อันเป็นผลมาจากการขาดกฎหมายรองรับหน้าที่และให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าฐานข้อมูลเป็นการเฉพาะ

เพื่อแก้ไขปัญหาก็กล่าวมาข้างต้น ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องตระหนักว่าการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมเป็นการกระทำที่ส่งผลโดยตรงต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย สิทธิในความเป็นส่วนตัว หรือสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรม อีกทั้งข้อมูลสารพันธุกรรมถือเป็นข้อมูลส่วนบุคคลที่รัฐเป็นผู้เก็บรวบรวมและครอบครอง ดังนั้น หน้าที่ของรัฐจึงมิได้จำกัดเพียงการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม แต่จำต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการสร้างหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้วยการบังคับใช้กฎหมายให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ และพันธกรณีตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นภาคี ด้วยเหตุนี้ กสม. จึงเห็นควรเสนอแนะให้มีการศึกษาเพื่อตรากฎหมายรองรับการจัดทำฐานข้อมูลสารพันธุกรรมระดับชาติในประเทศไทย ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดมาตรฐานกลางและสร้างกลไกบริหารจัดการฐานข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรม ครอบคลุมหลักเกณฑ์และรายละเอียดที่ยังเป็นช่องโหว่ของกฎหมาย เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลซึ่งเป็นหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ได้อย่างถูกต้อง ชอบธรรม และเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ เพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมให้เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย

๔. ข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่งใด ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน

อาศัยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในคราวการประชุมด้านการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ครั้งที่ ๑๒/๒๕๖๙ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๙ จึงมีมติให้มีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่งใด ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน

/ตามรัฐธรรมนูญ...

^{๑๒}บทความวิจัยเรื่อง “การจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล: ศึกษาประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน”, โดยศิลา พรหมมะกุล, จากวารสารวิชาการอาชีวศึกษาและนิติวิทยาศาสตร์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑: เดือนมกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๕

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ (๓) มาตรา ๓๓ และมาตรา ๔๒ ต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเพื่อมอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังนี้

๔.๑ ข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

๔.๑.๑ ให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติยกเลิกนโยบาย คำสั่ง หรือข้อสั่งการใด ๆ ที่กำหนดให้มีการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมผู้พ้นโทษ และระงับการดำเนินการที่มีลักษณะเป็นการขยายขอบเขตของบุคคลที่จะถูกตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมเกินกว่าที่บัญญัติไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๑/๑

๔.๑.๒ ให้สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ทบทวนการดำเนินโครงการตรวจเก็บสารพันธุกรรมของบุคคลกลุ่มเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับคดียาเสพติดและคดีอาญา ตลอดจนการจัดสรรงบประมาณและการมอบหมายให้หน่วยงานอื่นปฏิบัติ ทั้งนี้ หากมีความจำเป็นในการตรวจเก็บสารพันธุกรรม ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกำชับเจ้าหน้าที่ให้แจ้งข้อมูล กฎหมายหรือหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง วัตถุประสงค์ ขั้นตอนและวิธีการจัดเก็บ การใช้ข้อมูล และสิทธิต่าง ๆ ที่พึงทราบ แก่บุคคลที่จะถูกตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมอย่างครบถ้วน

๔.๑.๓ ให้กระทรวงกลาโหม กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๔ ส่วนหน้า สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กองกำลังตำรวจจังหวัดชายแดนภาคใต้ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กรมสอบสวนคดีพิเศษ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทบทวนการใช้อำนาจตามกฎหมายความมั่นคง และห้ามตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากเด็กและเยาวชน เว้นแต่กรณีจำเป็นให้นำพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ มาบังคับใช้ เพื่อคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชน ให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

๔.๑.๔ ให้กระทรวงยุติธรรมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำหนดหลักเกณฑ์ การเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐ ให้ครอบคลุมถึงบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายหรือผลกระทบจากการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม โดยไม่สร้างภาระให้แก่ประชาชน

๔.๒ ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่งใด ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน

ให้คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ (กพยช.) ในฐานะกลไกระดับชาติด้านนโยบายและยุทธศาสตร์งานยุติธรรมของประเทศ บรรจุประเด็นการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมเป็นวาระสำคัญ โดยกำหนดกรอบการดำเนินงานเป็น ๒ ระยะ ดังนี้

/๔.๒.๑ ระยะ...

๔.๒.๑ ระยะเร่งด่วน ให้ กพยช. ร่วมกับสำนักงานพิสูจน์หลักฐานตำรวจ และสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ ในฐานะหน่วยงานที่มีฐานข้อมูลสารพันธุกรรม รวมทั้งกระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด กระทรวงการคลัง และสำนักงานงบประมาณ ในฐานะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเบิกจ่ายงบประมาณ ออกคำสั่งกำหนดแนวทางบูรณาการและเชื่อมโยงฐานข้อมูล เพื่อลดความซ้ำซ้อนในการตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม โดยเฉพาะกำชับให้การตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมต้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอย่างเคร่งครัด และคำนึงถึงหลักการให้ความยินยอมโดยชัดแจ้ง ปราศจากการบังคับ ช่มชู้ หรืออยู่ภายใต้สภาวะจำยอม รวมถึงจัดให้มีล่ามภาษาต่างประเทศหรือภาษาท้องถิ่นที่เหมาะสม เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่กลุ่มประชากรเฉพาะ

๔.๒.๒ ระยะยาว ให้ กพยช. พัฒนาและจัดทำร่างกฎหมายกลางว่าด้วยการจัดทำและบริหารจัดการฐานข้อมูลพันธุกรรมระดับชาติ เพื่อให้มีการตรากฎหมายในระดับพระราชบัญญัติที่กำหนดหลักเกณฑ์และขั้นตอนการดำเนินการ โดยสร้างกลไกการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐให้เป็นไปอย่างถูกต้อง โปร่งใส และตรวจสอบได้ อันเป็นการป้องกันและแก้ไขการละเมิดสิทธิมนุษยชนเชิงระบบ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นางสาวพรประไพ กาญจนรินทร์

นางปรีดา คงแป้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชาติ เศรษฐมาลินี

นางสาวศยามล ไกยูรวงศ์

นางสาวปิติกาญจน์ สิทธิเดช

นายวสันต์ ภัยหลีกลี้

นางสาวสุภัทรา นาคะผิว

ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ